

Archiv obce Mrtník

1924–1945 (1949)

Inventář

EL NAD č.: 119

AP č.: 216

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Plasy 2009

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce fondu	3
II. Vývoj a dějiny fondu	6
III. Archivní charakteristika fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu fondu	6
V. Záznam o uspořádání fondu	6

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých pramenů a literatury	7
Příloha č. 2.: Seznam použitých zkratk	9

Inventární seznam	10
--------------------------	----

Tiráž	13
--------------	----

I. Vývoj původce fondu

Správa nad vesnickým obyvatelstvem spočívala do roku 1850 v rukou vrchnosti. V roce 1848 došlo ke zrušení poddanství, a tím i patrimoniální správy, která pokračovala ve své úřední činnosti ještě po přechodnou dobu do roku 1850. Místo vrchnostenských panství se tak staly základem správy místní obce, sdružující se v okresy, a to na základě Stadionova prozatímního obecního zřízení č. 170 ze dne 20. března 1849, které stanovilo jako nejnižší články územní samosprávy obce. Vycházelo se hlavně z josefínských katastrálních obcí, s tím rozdílem, že sídliště se mělo stát buď obcí, anebo součástí obce jako tzv. osada.

V každé obci byly zřízeny dva orgány – obecní výbor (volený na tři roky) a obecní představenstvo. Obecní výbor byl kolegiální orgán, rozhodující většinou hlasů. Měl usnášecí a dozorčí moc a ze svého středu si volil obecní představenstvo, složené z obecního představeného-starosty, jenž prováděl usnesení obecního výboru, a alespoň dvou radních.

Činnost obecní samosprávy byla zahájena v roce 1850, když začaly fungovat i nově zřízené státní politické úřady. Po pádu absolutismu a vydání Říjnového diplomu byl roku 1862 vydán rámcový říšský obecní zákoník, který měl v některých svých ustanoveních přímou platnost, zatímco jiné jeho předpisy byly realizovatelné prostřednictvím zemských prováděcích zákonů. V roce 1863 vešlo v platnost obecní zřízení a řád volební pro Slezsko a v roce 1864 i pro Moravu a Čechy. Tato zřízení se vztahovala na všechny obce s výjimkou statutárních měst a v mnohém navazovala na Stadionovo prozatímní obecní zřízení. Podrobněji rozváděla ustanovení o místní obci a její působnosti (samostatné a přenesené), o osobách v obci, o působení obecního výboru, představenstva, o dohledu nad obcí, o spojení obcí, o hospodářství obcím atd.

Po vzniku ČSR bylo nutné novelizovat ustanovení o volebním řádu i o obecním zřízení, což se stalo zákony č. 75/1919 Sb. a č. 76/1919 Sb. Podle novely stálo v čele obce obecní zastupitelstvo (dřívější obecní výbor), které si ze svého středu volilo obecní radu (dřívější obecní představenstvo), tvořenou starostou a radními. Kromě toho byly v obcích zřizovány obecní komise, z nichž komise finanční a letopisecká byly ustavovány obligatorně, založení jiných komisí záviselo na rozhodnutí zastupitelstva. Nově zavedenou institucí se stal také obecní trestní senát, složený ze starosty a dvou členů obecní rady, který vykonával trestní působnost obce. Pokud zemský úřad rozpustil obecní zastupitelstvo, bylo povinností příslušného okresního úřadu stanovit pro obec přechodný orgán, a to vládního komisaře nebo správní komisi. Mimořádný orgán pak vedl správu obce až do volby nového obecního zastupitelstva.

Pravomoce obecní samosprávy však byly po roce 1918 postupně omezovány posilováním vlivu státních úřadů, což pokračovalo i v období existence Protektorátu Čechy a Morava. Volby do zastupitelstev se od roku 1938 nekonaly a uvolněná místa byla obsazována kandidáty, které schvaloval úřad německého oberlandráta. Volba starostů byla potvrzována říšským protektorem, později rovněž oberlandráty, a orgány německé moci měly rozhodující slovo i v záležitostech schvalování dosazených vládních komisařů, členů zastupitelstev nebo obecních správních komisí. Na základě vládního nařízení č. 4 ze dne 5. května 1945 obecní úřady zanikly a byly nahrazeny místními národními výbory.

Obec Mrtník (dříve též Mrtníky) leží 12 km jihovýchodně od Manětína na stejnojmenném katastrálním území v nadmořské výšce 456 m. Název obce označoval původně jméno lesa ve významu odumřelá část něčeho, jako lesní stelivo, suché chrástí nebo křoví.

Mrtník je poprvé zmiňován v roce 1418, kdy plaský opat Gottfried zapsal vsi Mrtník a Koryta Jiřinkovi z Čivic na Krašovicích a jeho synovi Janovi. Od roku 1466 patřila ves k bělskému panství, ale kvůli dluhům držitele panství Jana Vikarta byla v roce 1656 prodána Aleši Ferdinandovi Vratislavovi z Mitrovic. Tehdy se v Mrtníku nacházelo 5 osedlých a panský ovčín. V letech 1663–1850 pak ves náležela k manětínskému panství, jehož držitelem v době zrušení patrimoniální správy byl Prokop Alois Lažanský.

V novém územněsprávním členění v letech 1850–1945 připadl Mrtník do kraje Plzeňského a

soudního okresu Manětín v politickém okrese Kralovickém. V roce 1857 je Mrtník uváděn jako osada obce Loza, ale na základě vyhlášení c. k. místodržitele pro Čechy došlo v roce 1878 k jejímu rozdělení ve dvě místní obce – Lozu a Mrtník. Obec Mrtník zahrnovala ještě samotou Blažkovka (německy Pleschkahäusel), zvanou také U Blažků. Její obyvatel Václav Vrchlavský žádal v roce 1919 ministerstvo vnitra o připojení této samoty k obci Bučí. Blažkovka totiž ležela v těsné blízkosti zmíněné obce. Ministerstvo vnitra však výnosem ze dne 15. listopadu 1920 č. 56299/15 změnu katastrálních hranic nepovolilo.

Obec patřila do obvodu Farního úřadu v Dolní Bělé, zde také děti z Mrtníku navštěvovaly farní, později obecnou školu. V roce 1899 byla v Mrtníku zřízena škola a o rok později pro ni byla postavena nová školní budova v hodnotě 10 000 zlatých. Žáků postupně přibývalo, ve školním roce 1929–1930 byla otevřena II. třída, a tak se v roce 1931 přikročilo k přístavbě školy i rekonstrukci stávající budovy. Obec si na tuto renovaci vypůjčila 65 000 Kč od Okresní hospodářské záložny v Manětíně. Některé zdejší děti docházely také do měšťanských škol v Plzni, Všerubech, Plasích, ojediněle do měšťanek v Manětíně a Horní Bříze. Po záboru českého pohraničí se dětem z Mrtníku cesta do školy výrazně zkrátila, jelikož všerubská menšinová měšťanka se přestěhovala do Dolní Bělé. Podobný osud potkal i školu stejného typu v Žihli, která se přesunula do Kaznějova. Mrtník se odmítal zapojit do obvodu měšťanky v Dolní Bělé, protože neměl k dispozici finanční obnos, jímž by mohl přispět na plánovanou stavbu nové školní budovy. Až když byla veřejná měšťanská škola v Dolní Bělé přeměněna ve školním roce 1941–1942 na újezdní, začaly děti, původně docházející do Kaznějova, chodit do Dolní Bělé.

Obec příslušela k obvodu poštovního úřadu v Dolní Bělé. Telefonní stanice byla v Mrtníku zřízena až v roce 1944 v hostinci Františka Vodáka, a to díky sbírce mezi místními občany a spolky. Četnická stanice pro obec byla umístěna v Kaznějově, kde se nacházela i nejbližší železniční stanice, kterou procházela trať plzeňsko-březenská, budovaná od 70. let 19. století. Obcí vedla okresní silnice kaznějovsko-bělsko-hůrecká. V letech 1923–1924 probíhala výstavba silnice mrtnicko-bučské, která se napojovala na okresní silnici Plzeň – Manětín, na níž byla zajištěna autobusová doprava. Obec si na její stavbu musela vypůjčit 58 000 Kč od Okresní hospodářské záložny v Manětíně.

V Mrtníku žilo pouze české obyvatelstvo. Jeho převážně zemědělský charakter se začal měnit na sklonku 19. století, kdy většina obyvatel začala docházet za prací do továren v Kaznějově. Kromě toho byla postavena na přelomu 19. a 20. století asi 1,5 km severně od Mrtníka těžebna a plavírna kaolinu, patřící chemické továrně Johana Davida Starcka v Kaznějově. Podle J. Vejvody byl provoz v této mrtnické továrně v roce 1920 zastaven. Vedle potíží s dopravou se přestala výroba zřejmě vyplácet. Provozní budovy byly rozbourány. Zůstala pouze obytná budova, zarostlé oprámy a odpadové haldy. Někteří zdejší dělníci se po roce 1918 organizovali v Dělnické tělocvičné jednotě, místní organizaci sociálně demokratické strany nebo ve Skupině dělnictva stavebního, kameno a keramického průmyslu.

Rolnické obyvatelstvo se zase sdružovalo v místní organizaci republikánské strany a v Domovině domkářů a malorolníků. Z dalších politických seskupení máme v obci doloženu ještě místní odbočku národně socialistické strany a její satelitní organizaci Unii československých družstev. Nejstarším spolkem v Mrtníku byl sbor dobrovolných hasičů, založený v roce 1902. Ve 30. letech 20. století došlo k založení Sokola a sportovního klubu. V období protektorátu fungovala v obci místní skupina Národního souručenství a Divadlo mladých, které zde působilo pouze v letech 1942–1943.

První souvislejší informace o činnosti obecní samosprávy pocházejí až z období samostatného československého státu. Vedle povinně zřizované finanční komise fungovaly v obci komise osvětová, zdravotní (v případě dobytčí epidemie), lesní, komise pro soupis plemenných krav, živelní a pohromová a také letopisecká. Kroniku obce začal v roce 1936 psát řídicí učitel Josef Štícha a dovedl ji až do konce roku 1940. Zastupitelé ustanovovali knihovníka, stavebního znalce, prohlížeče dobytka, ohledače masa, ponocného, bubeníka, zvoníka, hajného, lesního hospodáře,

honební výbor a nočního hlídače. Představitelé obce si také volili zástupce do Místní školní rady v Mrtníku a od roku 1943 do Újezdní školní rady v Dolní Bělé.

V únoru 1925 bylo obecní zastupitelstvo rozpuštěno, jelikož někteří jeho členové vystoupili z místní organizace republikánské strany, a tím pozbyli i práva členství v obecním zastupitelstvu, které tak nemohlo při rozhodování dosáhnout požadované většiny. Prozatímního vedení obce se tudíž dočasně ujala obecní správní komise, které předsedal Jan Šmídl.

Podle zápisu z revize obecního hospodaření z roku 1936 patřil k nemovitému jmění obce dům čp. 56, sloužící především k ubytování zdejších chudých občanů, dále pozemky ve výměře 20 ha a pastviny, které obec pronajímala, lesy a ovocná stromořadí. Obec vybírala dávky (např. ze psů, hry v karty, nápojů aj.), které však nebyly včas placeny, stejně jako předepsané příjmy z obecního majetku a obecní přírážky k pozemkové dani. K tomu obec dlužila Bernímu úřadu v Manětíně značnou částku na daních. Během revize bylo rovněž zjištěno nedbalé vedení účetnictví. Obec nadále splácela půjčky u Okresní hospodářské záložny v Manětíně, použité na stavbu silnice a přístavbu školy.

Elektrifikace obce byla schválena v roce 1937, ale k její realizaci došlo až po roce 1945. Činnost Obecního úřadu v Mrtníku byla ukončena v květnu 1945 ustavením místního národního výboru.

Počet obyvatel a domů

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1850	252	neuvedeno
1869	288	30
1880	307	44
1890	327	50
1900	393	51
1910	416	54
1921	414	57
1930	477	79

Přehled doložených starostů

Václav Kadlec	? 1898–1902 ?
Josef Kovářík	1914–1919
Martin Široký	1919–1925
Jan Šmídl (předseda obecní správní komise)	1925–?
František Svoboda	1927–1931
Josef Čása	1931–1938
František Pašek	1938–1945

II. Vývoj a dějiny fondu

Fond Archiv obce Mrtník 1924–1945 (1949) tvoří archiválie vzniklé z činnosti Obecního úřadu v Mrtníku. Jedná se o 5 úředních knih, 2 podací protokoly a 1 karton spisů. Z dochované písemné dokumentace je zřejmé, že písemnosti byly ukládány v domě u starosty, kde se pravděpodobně konaly i schůze obecního zastupitelstva a rady.

V srpnu 1954 provedl okresní archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na MNV v Mrtníku a vybraný materiál obecního úřadu o rozsahu 0,22 bm převzal do okresního archivu. K jeho zapsání do knihy přírůstků došlo dodatečně v roce 1996 pod číslem 982. Kronika obce, vedená od roku 1936 řídícím učitelem Josefem Štíchou, zůstala uložena na MNV a do okresního archivu nebyla nikdy předána. V době zpracovávání fondu AO Mrtník se nepodařilo zjistit, kde se nachází. Na Obecním úřadě v Mrtníku je uložena pouze kronika, založená v roce 1966, která obsahuje i retrospektivní záznamy o vývoji obce z konce 19. století.

III. Archivní charakteristika fondu

Původcem archivního fondu AO Mrtník 1924–1945 (1949) je Obecní úřad v Mrtníku. Pořádání a inventarizace proběhly na základě metodického pokynu Archivní správy MV (Metodický návod na pořádání a inventarizaci archivních fondů Archiv obce, Archivní správa MV v Praze dne 31. ledna 2000, čj. AS/1-284/2000).

V roce 1954 provedl okresní archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na MNV v Mrtníku. O tři roky později vybraný materiál obecního úřadu hrubě uspořádal. Josef Pankraz pak v roce 1962 vyhotovil soupis písemností.

Během inventarizace nebyla provedena vnitřní skartace. Posteriora ve fondu tvoří záznamy vzniklé z činnosti MNV, a to v berní knížce, v podacím protokolu a v obou dochovaných pokladních denících.

Celkový rozsah fondu činí 0,25 bm. Všechny archiválie byly zařazeny do II. kategorie. Písemnosti jsou až na některé německé tiskopisy z období protektorátu psané česky a v době zpracovávání fondu se nacházely ve vyhovujícím stavu, nevyžadujícím restaurátorský ani konzervátorský zásah.

IV. Stručný rozbor obsahu fondu

Písemnosti fondu poskytují převážně informace o finančních a hospodářských poměrech v obci ve 30. a 40. letech 20. století. Činnost obecních orgánů je zachycena zejména v zápisech obecního zastupitelstva z let 1936–1945 (1959), uložených ve fondu MNV Mrtník. Některé dílčí údaje lze získat i ve fondu Okresní úřad Kralovice 1850–1945 (1948).

V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky

Fond Archiv obce Mrtník 1924–1945 (1949) uspořádala Kateřina Nová a Zuzana Kliková. Inventář zpracovala Zuzana Kliková ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích v březnu 2009. Čistopis pomůcky v září 2009 zhotovila Zuzana Kliková.

Seznam použitých pramenů a literatury

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Okresní úřad Kralovice 1850–1945 (1948)*, Mrtník, kart. 34.

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *MNV Mrtník (1936) 1945–1990 (1995)* /neuspořádáno/.

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Základní devítiletá škola Mrtník 1900–1976*, školní kroniky 1900–1940, 1941–1976, K 36–37.

Amtliches deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren. Prag, 1940.

Bukačová, I. – Fák, J. a kol. *Severní Plzeňsko II. Historicko-turistický průvodce č. 7*. Plzeň, 1997.

Dundera, J. A. *Království české statisticky-polohopisně popsané. I. díl – Kraj plzeňský*. Praha, 1845.

Dyk, J. *Popis politického okresu Kralovického*. Praha, 1886.

Fák, J. (red.). *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*. Plzeň, 2006.

Flögel, J. *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře*. Praha, 1933.

Hledíková, Z. – Janák, J. – Dobeš, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Jihlava, 2005.

Chytil, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha, 1931.

Kočka, V. *Dějiny politického okresu Kralovického*. Kralovice, 1930.

Kotyška, V. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha, 1895.

Nováková, B. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla A–M*. Praha, 1991.

Palacký, F. *Podrobný popis Království českého*. Praha, 1848.

Profous, A. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. III. díl – M–Ř*. Praha, 1951.

Reichsgesetzblatt, 1849.

Reichsgesetzblatt, 1862, Teil IV., (Nr. 13, 5. 3.).

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Praha, 1970.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, 1919 (částka 16., 31. 1. a 7. 2.).

- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1945 (částka 3., 5. 5.).
- Schwarz, F. *Výklad zákona obecního: zřízení obecní a řád volení v obcích*. Praha, 1898.
- Seznam míst v království českém*. Praha, 1872.
- Seznam míst v království českém*. Praha, 1886.
- Seznam míst v království českém*. Praha, 1893.
- Seznam míst v království českém*. Praha, 1907.
- Seznam míst v království českém*. Praha, 1913.
- Sklenář, J. *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, 2003.
- Sklenář, J. *Voda – mlýny a mlynáři na Kralovicku a Manětínsku*. Čistá, 1997.
- Statistický lexikon obcí v Čechách*. Praha, 1924.
- Statistický lexikon obcí v Zemi české*. Praha, 1934.
- Sýkora, M. – Drozda, R. *1873–2003. Plzeňsko-březenská dráha 130 let*. 2003.
- Tereziánský katastr český*. Praha, 1964.
- Vejvoda, J. Mrtnická kaolinová továrna. *Vlastivědné listy*, 1977, roč. 11, č. 2–3, s. 42–45.
- Verzeichniss der Orts-Gemeinden im Königreiche Böhmen*. Prag, 1961.
- Zákoník zemský království Českého*, 1879 (částka III., 19. 3.).
- Zákony a nařízení pro království České*, 1864 (částka 2., 16. 4.).
- Zetek, F. J. *Popis politického okresu Kralovického*. Kralovice, 1932.
- Zevrubný popis rozdělení země království Českého*. Praha, 1854.

Seznam použitých zkratek

AO	Archiv obce
ČSR	Československá republika
MNV	Místní národní výbor
MV	Ministerstvo vnitra

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
I. Knihy			
	Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva	1936–1945 (1959)	MNV Mrtník
1	Berní knížka	1939–1945 (1946)	K 1
2	Výběrová knížka plemeníka	1942–1945	K 2
II. Spisový materiál			
1. Registraturní pomůcky			
3	Podací protokol (7. 4. 1932–30. 3. 1936)	1932–1936	R 1
4	Podací protokol (21. 8. 1942–27. 7. 1947)	1942–1945 (1947)	R 2
2. Spisy			
5	Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a z revizí hospodaření	1929–1940	N 1
6	Rozpočty obce	1932–1944	N 1
7	Stavební činnost obce	1929–1944	N 1
8	Sociální péče	1930–1944	N 1
9	Předání hasičského inventáře do majetku obce	1942	N 1
10	Daně, dávky a poplatky	1930–1943	N 1
11	Rezervní lesní fond	1943–1945	N 1
12	Pronájem honitby	1924–1936	N 1
III. Účetní materiál			
1. Účetní knihy			
13	Hlavní kniha	1929–1933	K 3
14	Pokladní deník	1929–1945 (1949)	K 4
15	Pokladní deník chudinského fondu	1929–1945 (1948)	K 5

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
2. Účty			
16	Účetní uzávěrky a výkaz zápůjček	1933–1943	N 1
17	Dluhopis	1934	N 1

Název archivní pomůcky:	Archiv obce Mrtník
Značka fondu:	AO Mrtník
Časový rozsah:	1924–1945 (1949)
Počet evidenčních jednotek:	8 (5 úředních knih, 2 podací protokoly a 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	17
Rozsah v bm:	0,25 bm (úřední knihy – 0,10 bm, podací protokoly – 0,04 bm, karton – 0,11 bm)
Stav ke dni:	18. 9. 2009
Zpracovatelé archivního fondu:	Kateřina Nová, Zuzana Kliková
Zpracovatel archivní pomůcky:	Zuzana Kliková
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková

dne 18. 9. 2009 – č. j. SOAP/060-483/2009